

UMUMİ ÇİZGİLERİ ÜZERİNDE TABABET.

1.

Hayat, Sıhhat ve Hastalık

Doktor Süreyya Ali.
İstanbul.

Hayat, sıhhat, hastalık gibi görünüşte anlaşılması ve ta'rifî kolay zannolunan bu mefhumlar nice yıllardanberi ne tamamen anlaşılmiş ne de iyice ta'rif olunabilmiştir. Eski ve yeni kitaplarda bu mevzu'larda yazılan uzun satırlar âdetâ kelime değişikliğinden ibaret kalıyor. Maahâzâ, eskilmeyen ve yeniden yeniye ilâve olunan fikirlerle bu bahisler dâima tazelenmektedir.

HAYAT :

Filozofların, tabiplerin, physiologist'lerin hali hazır ilmi zenginleştiren bir çok mesai ve keşiflerine rağmen hayatın mahiyeti henüz örtülü kalmış ve ilk mütefekkirlerin asırlar arasından süzülüp gelmiş olan fikirleri tekrar tekrar münakaşa ve ta'dit olunmakla beraber hayatın hakikatine ait düşünce ve nazariyeler hararetili muarızları ve gayretli taraftarları birbiriyle dâima çarpıştırmakta bulmuştur.

Hayat, lügatta şöyle ta'rif edilmiştir : Şahsın neşvünema ve muhafazaşına hâdim olmak üzere uzuvların ifa eylediği vezâifin neticesi veyahut doğumdan helâke kadar canlı uzviyetin yaptığı fiillerin hey'eti mecmuasıdır.

Hayatın mahiyetini gûya izah etmek için eskiden üç nazariye konmuş; kısaca :

1. *Animisme*. - Bu, bütün mithologie'nin esasında görülen ve daima tekrar olunan eski bir docterin' dir. Tıbbî Animisme'nin formülünü Stahl vermiştir. Buna göre müteakkil, mütefekkir (*Conscient de saı*) ve maddeyi canlandıran, hareket ettiren ve tefessuha mükâvemet veren bir tek ruh vardır. Bu nazariyeye hastalık : Ruhun, e'fal ve vezâif arasında muvazenatı yeniden te'sis ve muzır maddeleri defetmeğe ma'tuf bir sa'yı gibi telakki olunmak lâzımgelir.

2. *Vitalisme*. - Pythagore, Platon, Aristote, Sénèque den Bacon' a varıncıya kadar «kesreti ervah» ı müdafaa eden filozoflardan sâdır olmuş bir nazariyedir. Eski yunanlılar iki, âbâzıları üç ruh kabul ediyorlardı.

1. «Nous» namıyla yâd edilen ve fikrin

(Esprit) en yüksek e'falini idare eden mütefekkir, müdrük (intelligent) ve lâyemût bir ruhtur - 2. Hayat ve muhabbet ruhdur : Psyché (esâtirde Eros'un ma'sukası). 3. Pneuma denilen ve bütün makineye hayat ve hareket ilka eden nefhadır. Vitalisme doctriini mütefekkir ruh ile ihya edici (vivifiant) ruhu birbirinden ayırır. Canlandırıcı ruh ya bir danedir, yahut vazife adedi kadar münkasem bulunabilir; bu suretle Paracelse ve Helmont doctrinlerine girilmiş olur, yani; her uzuv kendisinin teşekkülüne riyaset ve işleymesini te'min eyleyen bir Archée (eski yunanca commander manasına) tarafından sevk ve idare olunur; her uzva mükkel olan archée'ler bir Archée superieure'ün emir ve tabiiyeti altında bulunurlar, bunun fevkinde de «hassas ruh» (l'âme sensible) vardır. Bu da bizzat «lâyemût ruh» (l'âme immortelle) in zarfından (enveloppe) başka bir şey değildir. Archée superieure tabii halini muhafaza eyledikçe ve bununla tâli archée'ler arasında âhenk ve vifak (accord) bulundakça sıhhat devam eder, aksi takdirde müvazenet (sıhhat) bozulur.

Neo-spiritualisme nazariyesi. Bu gün canlının physico-chimique kuvvetlerin tesirine tâbi bulunduğunu kabule mecburiyet hasıl olmuştur. Bichat, Cuvier, Y. Müller hayatın esasen harici kuvvetlere karşı bir mücadele ile mütemayiz olduğunu düşünmüşlerdir. Bununla beraber bazı hayâtî tezahürlerin hususî bir mahiyeti haiz olduğu, hususî bir principe tabii bulunduğu, camit maddeyi idare eden kuvvetler ile âhenk ve irtibatla bulunmadığı kabul olunmuş : Meselâ Bunge intisabı ile muvazzaf hücrelerde bir temyiz (discernement) keyfiyetinin mevcudiyetinde ısrar ediyor. Yani bu hücrelerin bir istifâ yaptıklarını ve âdetâ şuurlu bir tenbihe (incitation intelligente) muti, gibi göründüklerini, keza Heidenhain ifrazatın hulûl kanunlarını tamamen ta'kip etmediğini kaydediyor; Ch. Bohr yapılan tedkikat ve mesâiye istinaden mübadele teneffüsü için aynı istidlâl ve istinaca varıyor.

Filvaki' Neospiritualiste nazariyelerin dayandığı vakıaları (faits) physique ve kimyânî keşfiyat ve terakkiyatı tamamen izaha henüz muktedir değildir. Maahâzâ bundan dolayı hususî bir princippia müşa-

İhtisasını kabul etmek lâzımdır, yoksa tahlil daha ileri götürerek meçhulü ma'luma irea etmeyi tecrübe mi icab eder? Birinci s'na'e müsbet cevap verince metafisique bir ifade ile mes'ele halledilmiş olur. Fakat ulemânın vazifesi tahlil ilerleterek taharrî yolunda yeni ve faydeli neticelere varmaktır. Bu itibarla henüz tam izah formülleri bulunamayan hayatî hadiselerin (ihtisâs, ifrazat ilh.) izahı için hususî bir prinsip kabul etmek taharrî yolunda durmak ve kelime ile iktifa etmek demektir; binaenaleyh taharrîyat ve tahlilâta devam olunur, bunun müspet bir neticeye varup varmayacağını müstakbel gösterir.

Son zamanlarda ulemâ, üzüyette fizikî ve kimyevî hadiselerin izahını kavayini tabiiyye terk etmekle beraber akıl ve ruh tezahuratına ayrı bir mevki vermişlerdir; o halde bu tezahurlar münasebeti kuvva (Cofrelation des forces) kanunlarından hariç kalmıyor. Bu cihet uzun münakaşalara değecek kadar mübimdir. Binaenaleyh bir çok noktaları tadil ve terk edilmekle beraber « doctrine espirituiste » kuvvelî bir mevki' muhafaza etmektedir. Bu mesleğin bir çok meşhur ve namdar mümessil ve taraftarları vardır. Virhovv bile hayatî hadiselerini izah için kuvveyi hayatiye kabul ediyor idi.

3. *Monisme*. Néospiritualisteler'in ceht ve gayretlerine rağmen hali hazırda münasebeti kuvva kanunlarından hariç her türlü prensippin müdahalesini reddetme ma'tuf bir meyl vardır. Bu taktirce iki vaz'iyet hasıl olur: hayatı temyiz ve tavsif eden müteaddit ve mütenevvî, hadiseler maddenin hususî bir teazzisinden münbaistir; yahut maddede tezahür eden kuvvetler bunda az çok tahavvülâta uğrayan kevnî kuvvetler (forces cosmiques) den başka bir şey değildir. O halde hayatın mahiyeti hakkındaki nazariyeler ruhi ve maddî olmak üzere iki esasa ayrılmış oluyor.

Unicisme, aklı ve ruhi tezahurlarda dahil olmak üzere bütün hayatî fiilleri ma'denin umumî has-saları ile izaha çalışan materialist'ce bir nazariyedir. Bi'lahare nazariyatı harekiye (*Theorie cyne-tiques*) galebe edince uniciste'ler hayatı bir hareket ve canlıları da işlemeşi enerjétique kanunlarına tabi birer makine telâkki etmeye meylenmişlerdir. Bu şekilde canlılar muhitî kuvvetlere karşı mücadele şöyle dursun bil'akis bunlara tabi olur ve faaliyet unsurlarını bu kuvvetlerden iktibas ederler. Bu taktirce - hatta en muğlakları da dahil olduğu halde - bütün fiiller (ihtisâs, tefekkür, volition) git gide esrarengiz karakterlerini gaip etmiş olacaktırlar.

Muhtelif fe'aliyetlerin tezahuratına medar olacak enerjiiyi cem'etmek üzere canlıların yaptığı bir takım muameleler gerçî kendisini (kimyevî bir makine) telâkki ettirebilir, ancak bu makine kendiliğinden tekâmül, t'madî ve tekessüre olan kabiliyeti itibariyle beşerin şimdiye kadar imâl ve intifa eylediği âlemlerden çok farklıdır.

Spiritualist'ce doctrine lere merbut olmakla beraber bir çok ulemâ güddeler ifrazının ve içtîda hadiselerinin sevk ve idaresini belki muhitî kuvvetlerin tesirine terk ederlerdi; fakat canlıların umumî te-

kâmülünü (Ontogénique et phylogénique) izah veyahut bunların neşvünümasına, şekillerinin idamesine verasetle müntekel scciyelerin sebât veya tahavvülüne müessir ve hakim olan kuvvet ve kanunların mahiyetlerini idrâk mevzuubahis olunca « principe vital » kabulünden vazgeçemiyorlar.

Principe vital, bazı physiologiste'ler tarafından git gide bir « puissance directrice » e irca, olunmuş ise de bu bir kelime oyunundan ibaret kalmıştır. Hucrede cari olan bütün bu hadiselerin fizikî ve kimyevî âlâmetlerden ibaret olduğunu isbat etmek belki kolaydır; fakat bir nokta henüz hiç bir suretle aydınlatılmamıştır: Hucrenin nasıl yaşadığı görülmüyor ve izah ediliyor, lâkin hayatın nasıl başladığı hâlâ muamma halinde şimdiye kadar hayattar maddenin tekâmülüne muvaffak olunamamıştır.

Canlı madde aslı seciyesini muhafaza etmektedir. Üzvi veya ma'denî bir mahlûl alınıp da hareketle takim edilse bunun içinde kendiliğinden bir canlı beliremez. Pek ma'rûf olan bu tecrübe (Génération spontanée) nin mevcut olmadığını, küreyi arz üzerinde zuhur eylediğinden beri hayattar maddenin ancak tekâmül eylediğini ve yeniden tekevün eylemediğini gösterir; o halde canlı madde gaip olacaktır. Olursa (!) seyyaremizin hali hazır şeraitinde tekrar vücuda gelmeyecek demektir.

Mahiyet ve hadisatı hayatiyeyi izah için métaphisique bir principe vital kabul edenlere karşı mu'terizler bu ciheti sırf fizikî ve kimyevî kanunlarla izah ve isbat edebilmişler mi? Principe vital kabulü ne derece métaphisique addedilirse maddedin tarzı mahsusta teazzisi» formülü de o nisbette mücerret sözden ibarettir; filvaki, canlıların teşekkül ve tekâmülü o basit düstür ile nasıl kabili izah olur? Meselâ insanda ve hayvanda erkek hucre biraz protoplazma, bü-yüçce bir nüve (Chromatin) den, keza dişi hucre (beyza) çok miktarda protoplazma ile nisbeten küçük bir nüveden mürekkeptir; bu iki (veya yarım) hucre telkih ile birleşince tam bir hucre doğar, bu da 2, 4, 8.. ilh. nisbeti üzere çoğalmakla başlar; tekessür bir safhaya vassıl olunca nesiçleri ve cihazları terkib ederek hucrelerin « Spécialisation » nu baş gösterir; tekâmül git gide ilerileyecek, nihayet her nev' için muhtelif müddet sonunda hariçte yaşamağa kabiliyetli bir mahfûk meydana gelir. Şimdi bu kadar ince ve mütenevvî, hususiyetler o iptidai ve basit hucrelerin neresinde meknuz idi? bunların nesci, hikemî ve kimyevî terkipleri ve mürekkepleri malûmdur: Kemik, adâle, âsâp, ev'iyeh ilh. teşekküllerinin hususî hucreleri nüvenin veya protoplazmanın neresinde saklı idi? O halde basit gördüğümüz

hücrede « ancestral » öyle büyük bir kudret ve specialisation kabiliyeti meknuz bulunuyor. Her kuvvet gibi bunun da mahiyeti bittab' malûm değildir. Nebatat zümresi için de böyledir. Âlemlerin hilkatide henüz muamma halindedir « enigme universel ». Meşhur Kepler, seyirata mahreklere sevk müekkel bir müdir ve müdebbir kuvvet (« Puissance directrice ») kabul etmiş. Bu telâkkiye şimdi gülünç bulanlar var, çünkü cazibeyi umumiye kanunları dururken hiç öyle muhayyel bir kuvvet tasavvur ve kabul olunabilir mi? Fakat cazibeyi umumiyenin mahiyeti nedir?

Malûm olmayan bu şeyler için métaphisique principler kabul etmek doğru olmadığı gibi halî hazırda matérialiste nazariyeler ile de bütün hayat hadiselerini izah eylemek mümkün olmuyor. Gerek eski, gerek yeni fikirler ve nazariyeler hayatın mahiyetini izahattan çok uzak bulunuyor. Binaenaley esası malûm olmayan hayatın tam tarifi de mümkün olmaz; Nasıl ki müteharrik cisim haricinde concrète olarak hareket de târif olunamıyor.

Şimdiye kadar muvaffakiyetle mütalea edilebilen cihet canlı maddenin vasıfları ve kendisinde tecellî eden neşvünema, temessül, tekessur, faal hareketler, guddeler ifrazı, hâricî şartlara uymağa sâî olan taharrüş kabiliyeti, ilh. gibi hayatî tezahurlardır; bunları gösteren mevcuda « canlı » deniyor (Ziya, hararet, elektrik husulü gibi ââmetler hayatı da vakî olur). Hayatî tezahürlerin en mühümü temessül (« ad simulum »)dür; bu sayede yalnız neşvünema değil, sarf ve istihlâk olunan veya zarara uğrayan protoplasmanın tamir ve ikamesi de müyesser olur.

**

SIHHAT, HASTALIK.

Bu iki tâbir birbirini zıt olarak târif eder gibi görülür; fîlvakî hastalık sıhhatin zıddıdır; « langage usuel », sıhhatte olmayan her şahsı hasta tesmiye eder. Gerçi bütün zıdlar ile tarif böyledir: Hareket sükûn, sıcak soğuk ilh. gibi.

Kısaca sıhhat : uzviyet ile muhitin mütakabil aksül'amelleri ve uzuvlar vazaiî arasında müvazenettir, dinebilir.

Basit (tek hücreli) uzviyetlerde hâricî muhitin tahavvülleri bunlar üzerinde hemen mahsus olur, yâni muhitin terkiibinde fizikî şartlarında vukua gelen tahavvüller uzviyetin faaliyetini değiştirir.

Hayvanatı âliyede hâricî şartların değişikliğinin tesiri daha cüz'îdir, çünkü uzviyet muhitin tahavvüllerine karşı mutabakat ve müdafaa tertibatına mâliktir; hücre hayatı, hücrelerin ihtiyaçlarına uygun ve hikemî-kimyevî-nescî terkiibi heman sabit olan bir yâsat dahilinde cereyan eder; istiklâb cümleyi asabiyyenin idare eylediği deveran ile te-

min olunur; deveran uzuvlar arasında rabita tesis ve lâzım olan maddeleri bunların ihtiyaçlarına göre tevzi' eder. Binaenaleyh sıhhatte bulunan hayvanatı âliyede hücrelere en uygun ve müsait hayat şartlarını temin eyleyen daimî bir « régulation » tertibi vardır.

Fakat bu kadar nâzik bir tanzim mekanizmasının sık sık bozuklara ma'ruz kalacağına da şüphe yoktur. Dahilî sebepler veya uzviyetin muhite uymak kabiliyetini açan hâricî facteur'ler ile bu régulation bozulunca sıhhat muhtel olur (Hastalık).

Sıhhat ve hastalık eskiden bir takım métaphisique telâkkilere ve târiflere uğramıştır.

Asclépiade'a göre canlılar arahlıklarında mesafe-mesamat bulunan cüz'ü fertlerin toplanmasından mürekkeptir. Sıhhat mesamat ile cüz'ü fertlerin arasında bunların hareketlerini güçleştirecek muayyen bir nisbetin mevcudiyetinden ileri gelir; eğer mesamat gerek âdetlerinin artması gerek hareketlerinin bozulması gerek şekilde tahavvüle uğramaları itibariyle cüz'ü fertlerle tikanacak olursa hastalık zuhur eder.

Müessisi Asclépiade olan bu « solidisme » mesleğine mukabil Hippocrate ile başlayan ve Galien tarafından kabul edilen *Humorisme* nazariyesi çıkmıştır: Calinosa göre sıhhat dört hiltun (kan, balgam-phlegme, sarı safra, kara safra-strabil) münasip saatte imtizacında (Eucrasie); bunların kemmi veya keyfi tagayyüründen (Dyscrasie) hastalık doğar.

Hippocrate hastalığı izah için beden haricinde ve fevkinde bir facteur müdahale ettiriyor: « Nature médicetrice ». Hastalık ahlâtın imtizacı bozulunca ve beden e'falini tabii hale irca etmek üzere tabiatın sa'y ve cehdinden ibarettir. Bu telâkki Hippocrata « La nature est le médecin des maladies » dedirimiştir; fakat yine kendisi demiştir ki « tabiat ekseriya fena bir yol alır ve kendi haline bırakılmamalıdır » (Souvent la nature prend une mauvaise voie et qu'elle ne doit pas être abandonnée à elle-même).

Maahâza Hippocrat'ın « Nature médicetrice » i métaphisique olmakla beraber bundan mühim bir fikir çıkıyor: Hastalık uzvi tagayyüre değil, bu tagayyürün mucip olduğu aksül'am el atf ediliyor. Sydenham bu fikri câzip bir formüle ile ifade eylemiştir: « La maladie n'est autre chose qu'un effort de la nature qui pour sauver le malade, taravaille de toutes ses forces à évacuer la matiere morbifique ».

Hastalık hastayı kurtarmak üzere marazî maddeyi boşaltmağa bütün kuvvetiyle çalışan tabiatın cehdinden başka bir şey değildir.

Mekanîğin terakkiyatı tiptâ büyük akisler uyardır. Bu suretle Borelli, Boerhave gibi âlimler bütün physiologique ve marazî hadiseleri tulumba, piston, manivelâ hareketlerine irca ede-

rek hayvanî hareketi küreyvatın ev'iyé ile delkinden münbâis, idrar ifrazını süzgeçten bir mayiin geçmesi. İlh. gibi telekkî eylemişlerdir (İatro-mécanisme).

Kimya terekki edince başka bir meslek ve tasavvurlar yol almış, müvellidülhumuza hayat cevheri addolunarak bu gazın bedene girmesine bir maniaya isnat olunmuş; Baumes kinyanın yeni müktesebatından istifade ederek bütün hastalıkları müvellidülhumuza, müv-llidülma, azôt ve fosforun eksikliğine veya bolluğuna atfeylemiştir (Jatrochimie).

Bu iki mesleğin, canlının hususiyetini ihmâl suretiyle ibrat bir réaction uyandırmış ve bundan iki Doctrine meydana çıkmıştır: Doctrine anatomique et physiologique. Teşrihin concret ve müsbet neticesi vazifevi bozukların bizzarure uzvi tagayyürlerden münbâis olması lâzımgeldiği kabul olunarak «bir veya müteaddit uzvların afeti» ile tarif olunmuştur (Albert); Bu suretle ahlât bozukluğu haşevi afetlerin neticesi telâkki olunarak ikinci plâna atılmıştır.

Teşrihi doctrine müvazi olarak Physiologique Doctrine yol alınmıştır. Bunda esas olmak üzere evvelâ taharrüşiyet (irritabilité) kabul olunmuştur (Uzviyete, müteessir olmak ve réaction göstermek kabiliyetini veren bir hassa). Bu meslek Aristot ile Calinos zamanında mevcut idi. Fakat Haller' in mesaisi ile ruchan mevki kazanmış ve Brown doctrinine esas olmuştur, Brown'a göre hastalık taharrüşiyetin tahavvülâtından ibarettir; Bunun pek fazla veya çok az olmasına nazaran «Sthénie» veya «Asthénie» hasıl olur. Bu nazariye her tarafta akisler yapmış ve Almanyada Hahneemann'a, İtalyada Rasori' ye, Fransada Broussais' ye ilham vermiştir.

Rasori, hastalıkların iki zıt hale irca' olunabileceğini kabul etmiş ve fakat ingiliz hekiminin aksine olarak ekseriyetinin «asthénique» olduğunu düşünmüştür (Théorie du contre stimulus); bu nazariyeye hastatıklar iltihabi ve gayri iltihabi olmak üzere ikiye bölünmüştür.

Broussais, Rasori doctrinini daha mübalâğalandırmış ve her hastalıkta iltihabın esas olduğunu kabul eylemiştir; bu telâkki farkı tıpta «iltihap ve kan alma» devrini açmıştır (Inflammation, medication spoliative).

Physiologie terakkiyatı âzâ vezifelerinin rolünü git gide meydana koyunca hastalık teşrihi tagayyürler ve vazifevi teşevvüşler ile temyiz ve tasif edilmiştir; fakat bunlar hastalığı tamamen caractérisé etmeğe kâfi gelmez, meselâ kolu veya bacağı kəsilmiş bir kimse bir yandan teşrihi tagayyür bulunmasına, diğer cihetten kesik üzvuyn yokluğu yüzünden münasibet vazifelerinin sekteye

uğramış olmasına rağmen - hasta değildir, ma'lûldur; keza bir mafsıl iltihabi ankylose ile neticelendi demek, vazifevi bozukluk veren bir afet ile nihayetlendi demektir. Böylece kesik bacak, fazla parmak, kısa kol ve buna benzer hâller «statique» birer vazî' dir. Halbuki Hastalık canlı uzviyette vuku bulmakta olan «évolutif» bir hadisedir; hastalık - taki teşrihi tagayyür bir «état dynamique» dir (Pneumonie); hastalık-sihhat gibi uzviyetin fe'aliyet tezahürüdür (La maladie comme la Sante est une manifestation d'activité de l'organisme). Şu ifadeye göre hastalık ile sihat arasında zahiren olduğu gibi kat'i bir tezat tesis edilemez, her ikisi de canlı uzviyette cereyan eden hadiselerin muhassalasidir.

Tahil şeraitte hayat hadiseleri subjektive olarak hissedilmeden cereyan eder. Bu gidiş normal uzviyette nevut olmayan veya ancak bazı şeraitte ehemmiyet kazanan sebepler (Causa interna vel ecterna) ile mümânaatla uğrar, yahut artık normale doğru bir muvazenet alamayacak derecede bozulursa hastalık hâdis olur.

Hastalığa master olan hücre tagayyürleridir. Bu, ya hâli hâzir muayene vasıtalarıyla ma'lum (Maddi tagayyürat) veya ancak bir vazife bozukluğu ile münkeşif olur (vazifevi teşevvüş); bu sonuçta «dynamique» ta'bir olur idi; muayene usüllerinin ve vasıtalarının tekemmülü ile vazifevi teşevvüşlerin hücrede ekseriya maddi tagayyürlere müstenit olduğu anlaşılacaktır: Kalp fa'aliyetinin bazı teşevvüşleri, ezcümle Adam-Stock hastalığı buna güzel bir misâl teşkil eder; bu teşevvüş evvelce sırf vazifevi sayılırken bunun maddi esası kalbin tenebbühiet cümlesindeki tagayyür olduğu hâli hazırda teayyün etmiştir (bazı vazifevi bozuklukların çok mühim roller oynayan ifrazatı dahiliye teşevvüşünden ileri geldiği meydana çıkmıştır).

Hastalığın esasına dair eski, karanlık, gayri müsbet ve gayri kabili isbat fikirleri kat'i olarak silüp «Pathologie cellulaire» inde hastalık hakkında müşet bir principe koymaktaki hüvük ve ebedi şeref Virchow'a aittir. Virchow hücreyi, kendi dahilinde cereyan eden kimyevi, fizikî ve biolojik hadiseler neticesi hâmilli hayat (Traegerin des Lebens) tagayyüre uğramış hücreyi de hastalığın hususî esası (ens morbi) tevsim eylemiştir. Bu suretle hastalığın mahiyeti eskilerin metaphisique telâkkilerinden kurtulmuştur. Virchow dan beri normal ve pathologique şeraitte hücre mütalâası yeni tedkiyklere temel olmuştur.

Maahâza hücre ilminin tekâmül ve terakkisi ihucrede daha diğer (kısmen, morphologie'ce, kısmen de vazifece-biologie ce müesses) unsuri kısımların (Bionte) kabili tefrik olduğunu meydana çıkarmıştır. Başkaca ta'bir ile hücre evvelce zannolunduğu gibi müteazzi maddenin (kimyadaki gibi) cüz'ü fertleri olmayup pek muhtemelki daha başka vahdellere ayrılmaya kompleks bir bünyeye mülktür.

MALADİE, AFFECTION.

Yukarıki ta'rif ve izahlardan anlaşılıyor ki hastalık : Esbabı emraz te'sirine ma'rûz ve bu sebeplere reaction gösteren bir uzviyette vuku'a gelmekte olan teşrihi tegayyürlerin ve vazifei bozuklukların hey'eti umumiyesidir. Hastalığın ta'biî sayri uzviyeti evvelki müvazenetine irca, etmeğe sâidir; maahâza en müsait ahvâlde bile sıhhatin iadesi ne kadar mükemmel (*Restitutio ad integrum*) olsa, artık hiç bir bozukluk bulunmasa bile hastalıktan sıfayıp olmuş bulunan uzviyet hâli aslısından bir az farklı olur : Filvaki' hastalık yeni bir takım şerait ihdas eylemiştir ve hayatın devamı için bu yeni şartlara uymak lâzımdır (Le Dantec'in dediği gibi y a ş a m a k a l t ı ş m a k t ı r « Vivre c'est s'habituer »); meselâ intani bir hastalıktan sonra kan baktericide ve antitoxique hassaslar kazanmıştır, şifa ve muafiyet veren bu mes'ud tehavvüller uzviyetin « fonctionnement » ında gerçi derin bir değişiklik yapmaz. Ba'zen sebepler te'sirden fariğ olduktan ve

hastalık geçmiş bulunduktan sonra uzvi bir tegayyür kalır; meselâ ba'l mafsal romatizması esnayı seyriinde bütün misli gışalarda (plevra, ferikad, endokard) iltihap husule gelebilir; bu iltihap ba'zen asıl hastalığın geçmesi ile mündefi olur. Ba'zu def'a da müzmin şekilde devam ederek nihayet müstakir teşrihi tegayyürler (tekemmüş, iltisak ilt.) İka' eyler; Romatizma geçtikten sonra bu suretle kalp fevhalarından birinde hâsıl olacak natemamiyet veya darlık hastalık değildir; gerçi bu teşrihi tegayyürler devranda bir bozukluğu mucip olur fakat kalp mütabakat kabiliyeti ile bu bozukluğu müvazenete kor ve uzviyet yeni hâle almış olur. İşte sebep (romatizmanın âmîli) te'sirden fâriğ ve asıl hastalık bertaraf olduğu halde tehaddüs eden dessam tegayyürleri hastalık değil, illet (*Affection*)dır. Pathologie'de hastalık ile illet arasındaki farkı bu suretle izah edecek bir çok misâller vardır. Maahâza maladie ve affection ta'birleri ekseriya bir birleriyle karıştırılmaktadır.

HAYATİYAT BAKIMINDAN HASTA BAŞINDA HEKİM.

Profesör Doktor Kemal Cenap.

Anadolu Kliniği için seçtiğim bu mevzu, çetin bir mes'ele olduğu halde, eski bir hekim sıfatıyla ve belki de eskimiş olmanın tabii neticesi olarak, biraz (pessimisme) kokan bu mevzu üzerinde bir musahabe yazmayı tercih ettim :

Hasta insan başında tababetin ve onun kollarının müessir suretlerle âmîl olduğunu da ve tababet müessesinin muztarip beşeriyetin dayanabileceği yegâne kaynak olduğuna hiç kimsenin şüphesi yoktur. Küreyi arzın her tarafında ve her nefes aldığımız anda, nice canlar kurtaran, evlâdı anıya, anayı evlâda bağışlayan Tıp müdahalelerini saygularla anarız.

Seçtiğim mevzuda (hasta baş ucu) tabirini, bir kliniğe yatan ve hekimin her türlü (Investigation) vasıtalarıyla yakından tetkik edilen ve tetkikatın icrasına, derinleştirilmesine, maddî ve mânevi imkân bulunan hasta adam hakkında kullanmıyorum. Kliniklerde tabibin ve yardımcılarının malik oldukları vasıtanın kemali ile müteşâşip ve mütevazın olarak (hastalık) mefhumuna karşı koyacak ve muztarip insanı kurtuluşu götüreceğ şerait temin edilmiştir. Bu yazıdaki hasta adamı tabiri ile ben, evinde yatan ve yahut hekimin kabinesine müracaat eden insanı anlatıyorum. Bu müracaatta muhtelif cepheler vardır : hekimle hasta arasındaki münasebetler, hastalığın teşhis ve tedavisi uğrunda hekimin kafasındaki düşünceler, hastanın ictimai vaziyeti ve hatta bazı kerre halk a-

rasındaki ictimai diploması, hekimin hasta ruhiyatı hakkındaki tecrübeleri gibi âmiller, karışık bir muamele şeklini aldıkları vakidir. Bu esnada hastanın Tıp ilmi hakkında, evvelden, düşündüğü fikirleri de hesaba katılmalıdır. Çok defa görülmüştür ki bilfarz birdenbire titremeğe başlayan ve hararet derecesi kırk raddelerine çıkan bir hasta karşısında, hekim velev küçük bir şüphe de olsa, malarya endişesiyle kan muayenesi düşündüğü zaman, ekseriya hasta sorar : (Canım doktor bey, şunu yapmasak olmaz mı) ? Hastanın bu sorgusunu derhal hekim hakkında bir ademi itimat tezahürü gibi adletmeğe hakkımız da yoktur.

Zira hasta bunu söylerken olabilir ki, çok korkaktır da, kendisine bir işe batırıldığını bile istemez, olabilir ki kan muayenesinin mütevakkıf olduğu iktisadi vaziyeti düşünecek haldedir. Nihayet olabilir ki hasta, hakikaten hekim hakkındada « lüzumsuz bir işe teşebbüs ediliyor » gibi bir düşünce ile hareket ediyor. Fakat öte taraftan hastanın bu cevabını alan hekimin derhal başı döner ve bu sorgunun delâlet edebileceği mânaları düşünebilir, manen muztarip olabilir. Bu verdiğim misâl, çok basitlerinden biridir. Halbuki kabinesinde ve hastanın evinde pratik yapan bir hekim için daha ilmi güçlükler meydana gelebilir. Meselâ, hekimin kabinesine gelen, yahut acele evine davet edildiği bir hastada aşikâr bir teserrüâ kalp ve bu sırada baygınlık hisleri, baş dönmeleri, soğuk terler gibi ârâz görse-